

การศึกษา “คุณลักษณะ” ของผู้หญิงล้านนาตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษา

ภักดีกุล รัตนา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

E-mail: pakdeekul.r@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านคุณสมบัติ คุณลักษณะเชิงคุณธรรมและจริยธรรมของผู้หญิงล้านนา และ 2) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เสริมสร้างบุคลิกและอุปนิสัยดีดีตัวของผู้หญิงล้านนาภายใต้กรอบคิดของการศึกษาแบบคุณลักษณะศึกษา การวิจัยนี้จึงเป็นการศึกษาชีวประวัติ บทบาทด้านต่าง ๆ รวมถึงบุคลิกและอุปนิสัยที่ดีงามของกรณีศึกษาคือเจ้าดารารัศมี พระราชชายา โดยใช้แนวคิดคุณลักษณะศึกษาเป็นกรอบการวิเคราะห์และใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและนำเสนอผลการศึกษาในเชิงพรรณนา รวมถึงใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบการวิจัยจากเอกสารเพื่อตรวจสอบและจัดหมวดหมู่แหล่งที่มาของทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับเจ้าดารารัศมี พระราชชายา รวมถึงเอกสาร ตำราวิชาการและงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมด

ผลการศึกษาพบว่า

- 1) เจ้าดารารัศมี พระราชชายาเป็นผู้หญิงล้านนาที่มีคุณลักษณะสอดคล้องตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษาทุกประการ และยังมีคุณลักษณะที่เป็นไปแนวคิด the six pillars of character ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ และแนวคิดรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะศึกษา
- 2) เจ้าดารารัศมี พระราชชายาเป็นผู้หญิงล้านนาต้นแบบที่เป็นแบบอย่างเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะด้านความเป็นผู้นำ ความน่าเชื่อถือ การเคารพ ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม การดูแล และการเป็นพลเมือง รวมถึงพฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่ดีในฐานะพลเมือง

คำสำคัญ : คุณลักษณะศึกษา, คุณลักษณะ, เจ้าดารารัศมี พระราชชายา, ผู้หญิงล้านนา

วารสารสวนสุนันทาวิชาการและวิจัย
Suan Sunandha Academic & Research Review

A study of the "Characteristics" of Lanna Women According to Concept of Character Education

Pakdeekul Ratana

Faculty of Education, Chiang Mai University

E-mail: pakdeekul.r@cmu.ac.th

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study and collect data on characteristics of qualifications, morality, and traits of Lanna women and 2) to study and analyze the socialization process that enhanced Lanna women's characteristics and traits according to concept of character education. Thus, this research was a study of the biography and roles, as well as the characteristics and traits of the case study, Chao Dara Rasmi, and using a concept of character education as a framework of analysis. The research used a qualitative method and performed with the descriptive research approach. In addition, the documentary research method was used to investigate and categorize sources, whether in the primary and secondary sources relating to Chao Dara Rasmi. The data were collected from documents, academic writings, and research, afterward the data were analyzed by using content analysis.

The research findings were as follows.

1) Chao Dara Rasmi was a Lanna woman whose characteristics were consistent with the concept of character education, the concept of six pillars of character, the trait theories, and the concept of characterized.

2) Chao Dara Rasmi was a role model of Lanna woman who exemplified the strength of leadership, trustworthiness, respect, responsibility, fairness, caring, and citizenship, as well as moral and ethical behavior, which would be useful in enhancing the characteristics of learners as the good citizenship.

Keywords: character education, characteristic, Chao Dara Rasmi, Lanna women

บทนำ

พระกระแสน้ำรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านการศึกษามีใจความสำคัญว่าการศึกษามุ่งสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียนในสองด้าน ด้านแรกคือส่งเสริมให้นักเรียนมีทัศนคติที่ถูกต้อง และด้านที่สองคือการศึกษาต้องมุ่งสร้างพื้นฐานชีวิตหรืออุปนิสัยติดตัว (characters) อาทิ การสร้างบุคลิกและอุปนิสัยติดตัวที่มั่นคงเข้มแข็งและดีงาม และได้มีการน้อมนำพระราชกระแสรับสั่งนี้ไปใช้เป็นแนวคิดและแนวทางดำเนินการด้านการศึกษา โดยเฉพาะประเด็นของการสร้างคุณลักษณะเชิงคุณธรรมจริยธรรมที่จะกลายเป็นบุคลิกและอุปนิสัยติดตัวที่ดีของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วยห้าด้านสำคัญคือ ศีลธรรมจริยธรรม มารยาท วินัย และวัฒนธรรม ในทางวิชาการแล้วคุณลักษณะเชิงคุณธรรมจริยธรรมนี้มาจากคำว่า “คุณลักษณะศึกษา” (character education) ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มุ่งเน้นพัฒนาบุคคลให้มีพฤติกรรม จิตใจ และความคิดที่ดีงามตามอุดมคติที่สังคมพึงประสงค์ ตลอดจนเป็นไปตามค่านิยม จารีต ประเพณี มาตรฐาน และกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด (Berkowitz, 2005) ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลเป็นผู้มีมารยาท มีวินัย มีความรับผิดชอบในหน้าที่และเป็นพลเมืองดี ดังนั้นการศึกษาคุณลักษณะศึกษาและการพัฒนาคุณลักษณะเชิงคุณธรรมจริยธรรมเพื่อส่งเสริมรูปแบบและหนุนสร้างบุคลิกและอุปนิสัยติดตัว (characters) ที่ดีแก่นักเรียนในด้านความรู้คิด ความรู้สึก และพฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญและควรเร่งศึกษา

การศึกษารูปแบบของคุณลักษณะเชิงคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อใช้เป็นแบบอย่างของการสร้างบุคลิกและอุปนิสัยที่ดีงาม (Lickona, 1991) มีวิธีการศึกษาคือการนำเรื่องราวและคุณลักษณะต้นแบบ (traits) ของบุคคลในประวัติศาสตร์มาศึกษาเพื่อให้เกิดการปลูกฝังทางความคิด เช่น การเคารพผู้อื่นคือ Mahatma Gandhi ความขยันคือ Sir Winston Churchill การควบคุมตนเองคือ George Washington การให้อภัยคือ Nelson Mandela และความถ่อมตัวคือ Dwight D. Eisenhower เป็นต้น (Bass, 1990) คุณลักษณะของบุคคลในประวัติศาสตร์เหล่านี้คือภาพของบุคลิกและอุปนิสัยที่ดีงามที่เด็กควรจะมี เพราะเป็นบุคลิกและอุปนิสัยพึงประสงค์ที่สถาบันศึกษาควรนำไปใช้เพื่อจัดการศึกษาและหนุนเสริมให้เกิดขึ้นในผู้เรียนจึงเป็นที่มาของความสนใจในการวิจัยครั้งนี้

คำว่า “ล้านนา” หมายถึงอาณาจักรโบราณที่ตั้งขึ้นจากการรวบรวมเมืองต่าง ๆ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกม แม่น้ำอิง และแม่น้ำปิงเข้าด้วยกันโดยพระญามังรายและสถาปนาเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในปี พ.ศ. 1839 ปัจจุบันอาณาจักรล้านนาตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย (Ratana, 2020: 55-56) ผู้วิจัยพบว่าบุคคลในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นล้านนาหลายพระองค์และหลายคนมีคุณลักษณะเชิงคุณธรรมและจริยธรรมที่พื้่นนำมาเป็นแบบอย่างด้านความรู้คิด ความรู้สึก และพฤติกรรม จากการศึกษาพบว่าผู้หญิงล้านนาในอดีตมีสถานภาพและบทบาทสูงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทั้งนี้เป็นผลมาจากกระบวนการทางสังคมที่เปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงล้านนามีบทบาทและสร้างกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน โดยเฉพาะผู้หญิงล้านนาปรากฏการมีบทบาทพิเศษหลายด้านคือด้านการปกครองในฐานะกษัตริย์ การตัดสินใจในฐานะผู้พิพากษา การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในฐานะแม่ค้า และการสาธารณสุขในฐานะหมอด้าย เป็นต้น รวมถึงการได้มาซึ่งสิทธิประโยชน์อื่น ๆ ตามกฎหมาย อาทิ สิทธิมรดกในทรัพย์สินและที่ดิน รวมถึงสิทธิภายหลังการหย่าร้าง (Ratana, 2009: 133) ซึ่งการมีบทบาทพิเศษของผู้หญิงล้านนามีส่วนในการสร้างคุณลักษณะพึงประสงค์ได้อย่างน่าสนใจ

จากข้อมูลการศึกษาดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความประสงค์จะศึกษา “คุณลักษณะ” ของผู้หญิงล้านนาเพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลด้านคุณสมบัตินิสัยและคุณลักษณะเชิงคุณธรรมและจริยธรรม (morality and traits) ของผู้หญิงในอาณาจักรล้านนา รวมถึงการวิเคราะห์กระบวนการขัดเกลาทางสังคมภายใต้บริบทด้านต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ซึ่งมีส่วนสำคัญในการ

เสริมสร้างบุคลิกและอุปนิสัยดีดตัว (characters) ของผู้หญิงล้านนาตามกรอบแนวคิดคุณลักษณะศึกษา (character education) การศึกษาในที่นี่ได้คัดเลือกเจ้าดารารัศมี พระราชชายาเป็นกรณีศึกษาโดยพิจารณาจากการมีบทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนาทางการศึกษาในท้องถิ่น โดยมีสมมุติฐานการวิจัยคือคุณลักษณะของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาจะ ช่วยเสริมสร้างและพัฒนาคุณลักษณะพึงประสงค์ของผู้เรียนในสถาบันการศึกษาในปัจจุบันได้

นิยามศัพท์เฉพาะ

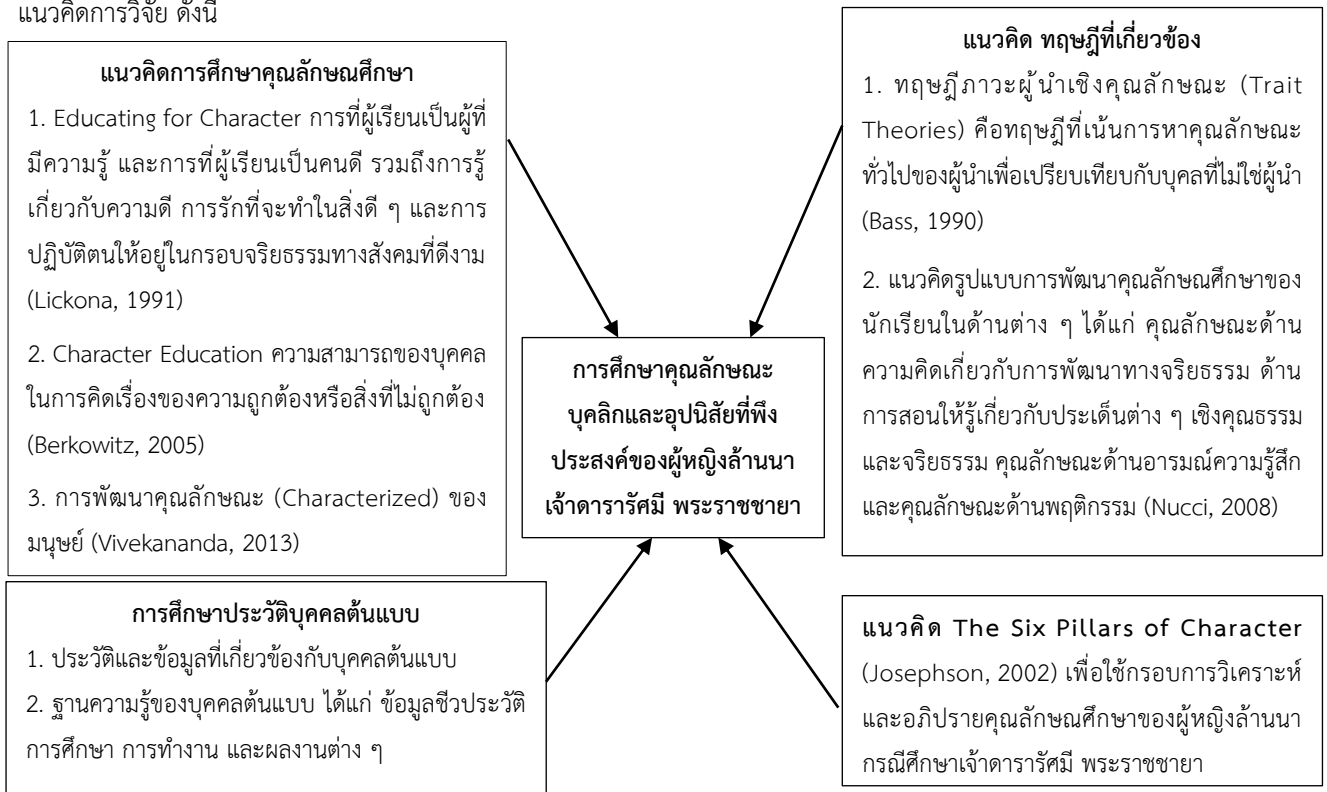
คุณลักษณะศึกษา (character education) มีความหมายเกี่ยวข้องและคล้ายคลึงกับ “คุณธรรมจริยธรรมศึกษา” (moral education และ virtue education) คำเหล่านี้มักจะใช้แทนกันและใช้ในความหมายเดียวกันในเชิงการจัดการศึกษา หรือกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนาบุคคลให้มีพฤติกรรมและความคิดที่ดีงามตามอุดมคติที่สังคมพึงประสงค์

คุณลักษณะ (characterized) คือสมรรถนะของบุคคลซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวทางการกระทำ พฤติกรรม หรือการคิด คุณลักษณะเหล่านี้จะคงทนอยู่ภายในตัวบุคคลเป็นระยะเวลาอันยาวนานพอสมควร โดยคุณลักษณะพื้นฐานจะประกอบด้วย แรงจูงใจ (motive) อุปนิสัย (traits) อัตมโนทัศน์ (self-concept) บทบาททางสังคม (social role) ความรู้ (knowledge) และทักษะ (skill)

ผู้หญิงล้านนา หมายถึง กรณีศึกษาคือเจ้าดารารัศมี พระราชชายา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาคุณลักษณะของผู้หญิงล้านนาตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษา กรณีศึกษาเจ้าดารารัศมี พระราชชายามีกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านคุณสมบัตินักคุณลักษณะเชิงคุณธรรมและจริยธรรม (morality and traits) ของผู้หญิงล้านนา
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ถึงกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เสริมสร้างบุคลิกและอุปนิสัยติดตัว (characters) ของผู้หญิงล้านนาภายใต้กรอบคิดของการศึกษาแบบคุณลักษณะศึกษา (character education)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้มีเนื้อหาการวิจัยเพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านคุณสมบัตินักคุณลักษณะเชิงคุณธรรมและจริยธรรม (morality and traits) บุคลิกและอุปนิสัยที่ติงาม (characters) ของผู้หญิงในประวัติศาสตร์ล้านนาคือเจ้าดารารัศมี พระราชชายา โดยการวิเคราะห์จากบทกวีด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏ อาทิ ด้านสังคม วัฒนธรรม และการศึกษาเพื่อหารูปแบบของแนวคิดคุณลักษณะศึกษา รวมถึงบุคลิกและอุปนิสัยที่ติงามตามค่านิยมทางการศึกษาที่กำหนดและใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและนำเสนอผลการศึกษาในเชิงพรรณนา โดยมีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะศึกษาของผู้หญิงล้านนาในอดีต ผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวอย่างการศึกษามาเพียงหนึ่งบุคคลที่มีคุณลักษณะตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษาคือเจ้าดารารัศมี พระราชชายา ซึ่งมีพระชนม์ชีพอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2416-2476 อีกทั้งพระองค์ยังเป็นบุคคลสำคัญของล้านนาที่มีการบันทึกข้อมูลพระประวัติไว้ตั้งแต่ประสูติจนถึงสิ้นพระชนม์ทำให้สามารถศึกษาคุณลักษณะของพระองค์ได้อย่างรอบด้าน การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมหลักฐานทั้งเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับเจ้าดารารัศมี พระราชชายา และเอกสารประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีวิธีการการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) ทบทวนเอกสาร ตำราวิชาการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะศึกษาอย่างครอบคลุมทุกประเด็น 2) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับเจ้าดารารัศมี พระราชชายาเพื่อสืบค้นความสัมพันธ์ระหว่างพระประวัติและพระกรณียกิจของเจ้าดารารัศมี พระราชชายากับแนวคิดคุณลักษณะศึกษา

2. การวิเคราะห์ข้อมูล งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเจ้าดารารัศมี พระราชชายา ประกอบด้วย 1) หนังสือพระประวัติส่วนพระองค์ 2) หนังสือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่กล่าวถึงเจ้าดารารัศมี พระราชชายา 3) หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสตรีสำคัญในล้านนา 4) หนังสือนิยายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในพระบรมมหาราชวัง 5) หนังสือเกี่ยวกับนโยบายการรวมศูนย์อำนาจสู่ส่วนกลาง 6) หนังสือของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเจ้าดารารัศมี พระราชชายา และ 7) จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ 5

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยจากเอกสาร (documentary research) และใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรองเพื่อสร้างความเข้าใจต่อคุณลักษณะของผู้หญิงล้านนา กรณีศึกษาเจ้าดารารัศมี พระราชชายาตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษา และนำเสนอผลการวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) นำข้อมูลพระประวัติ และพระกรณียกิจของเจ้าดารารัศมี พระราชชายามาแยกตามองค์ประกอบของแนวคิดคุณลักษณะศึกษา (character education) ร่วมกับทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (trait theories) แนวคิดรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะศึกษา (characterized) และกรอบคิด the six pillars character

- 2) วิเคราะห์ข้อมูลพระประวัติและพระกรณียกิจของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาว่ามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับแนวคิดคุณลักษณะศึกษาอย่างไร โดยนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องการศึกษา “คุณลักษณะ” ของผู้หญิงล้านนาตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ กล่าวคือจากการศึกษาวิจัยได้รวบรวมข้อมูลด้านคุณสมบัติ คุณลักษณะเชิงคุณธรรมและจริยธรรม (morality and traits) ของผู้หญิงล้านนา กรณีศึกษาเจ้าดารารัศมี พระราชชายา ซึ่งการเลือกพระราชชายาเป็นตัวอย่างการศึกษานั้นจากการวิจัย พบว่ามีความเหมาะสมและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพราะพระองค์มีความโดดเด่นในฐานะเป็นต้นแบบ (role model) ทางสังคมที่สามารถใช้เป็นแบบอย่าง (pattern) ทางคุณลักษณะศึกษาได้และมีบทบาทสำคัญต่ออาณาจักรล้านนาในยุคประเทศราชของสยามจวบจนปัจจุบัน นอกจากนี้พระองค์ยังมีส่วนสำคัญต่อการเสนาอาภรณ์ผู้หญิงล้านนาในฐานะ เจ้านายฝ่ายเหนือที่มีความใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ และภาพลักษณ์ของผู้หญิงล้านนาที่มีบทบาทเป็นผู้นำ (leadership) ทั้งทาง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการเป็นผู้อุปถัมภ์การศึกษาท้องถิ่น รวมไปถึงภาพลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏผ่าน กิจกรรมทางวัฒนธรรมคือการฟ้อนรำและการละคร ซึ่งทั้งภาพลักษณ์และบทบาททั้งหมดของพระองค์นี้ต่างเป็นที่ยอมรับ อย่างแพร่หลายในสังคม (ภักดีกุล รัตนา, 2000: 60-71)

เจ้าดารารัศมี พระราชชายามีพระนามเดิมว่า "เจ้าดารารัศมี" พระนามลำลองเรียกกันในหมู่พระประยูรญาติว่า "เจ้า อี๋" ประสูติเมื่อวันอังคารที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2416 ณ คุ่มหลวงกลางเวียงนครเชียงใหม่ พระองค์เป็นพระธิดาในพระเจ้าอิน ทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 7 แห่งราชวงศ์ทิพย์จักรกับแม่เจ้าเทพไกรสร พระมหาเทวี ต่อมาในปี พ.ศ. 2429 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ได้เสด็จลงมายังกรุงเทพฯ เจ้าดารารัศมีได้โดยเสด็จพระบิดาลงมากรุงเทพฯ ในครั้งนี้ด้วยและได้ถวาย ตัวรับราชการฝ่ายในเป็นเจ้าจอมตำแหน่งพระสนมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และได้ประทับ ณ กรุงเทพมหานครนับแต่นั้น จนต่อมาในปี พ.ศ. 2451 พระราชชายาได้เสด็จนิวัตนครเชียงใหม่เป็นครั้งแรกเพื่อทรงเยี่ยมพระ ประยูรญาติเป็นเวลาหกเดือนเศษก็เสด็จนิวัตกลับพระนคร จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2457 จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ทรราชถวายบังคมทูลลาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เพื่อเสด็จกลับนครเชียงใหม่เป็นการถาวร เจ้า ดารารัศมี พระราชชายาทรงพระอักษรทั้งฝ่ายล้านนา สยาม และภาษาอังกฤษจนแตกฉาน ทั้งยังทรงศึกษาขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ของทั้งสยามและล้านนาจนนับได้ว่าทรงเป็นผู้รอบรู้ในด้านขนบประเพณีอย่างดีที่สุดพระองค์หนึ่ง เจ้าดารารัศมี พระราชชายาสิ้นพระชนม์วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2476 เวลา 15:14 น. ณ คุ่มรินแก้ว สิริพระชนมายุ 60 ปี 3 เดือน 13 วัน (นงเยาว์ กาญจนจारी, 2533 และนพคุณ ตันติกุล, 2548)

การวิเคราะห์คุณลักษณะผู้หญิงล้านนา กรณีศึกษาเจ้าดารารัศมี พระราชชายา ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับ แนวคิดการศึกษาคุณลักษณะศึกษา (character education) และแนวคิด the six pillars of character นอกจากนี้ยังมี คุณลักษณะบางประการที่สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (trait theories) และแนวคิดรูปแบบการ พัฒนาคุณลักษณะศึกษา (characterized) ซึ่งมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันไปผ่านการวิเคราะห์บทบาทของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในสามด้านคือ ด้านคุณลักษณะส่วนพระองค์ ด้านการศึกษา และด้านการเป็นบุคคลต้นแบบ ดังนี้

1. ด้านคุณลักษณะส่วนพระองค์

กล่าวกันว่าเจ้าดารารัศมี พระราชชายาทรงมีคุณลักษณะ (character) ของผู้ที่มีความแน่วแน่และตั้งมั่นในเป้าหมาย ที่จะทำการสิ่งใดก็ตามต้องทำให้สำเร็จ แม้ว่าจะมีอุปสรรคใด ๆ ก็ต้องหาวิธีทางออกให้กิจการสิ่งนั้นสำเร็จลุล่วงได้ ซึ่ง คุณลักษณะดังกล่าวของพระราชชายามีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิด education for character ของ Vivekananda (2013) นักการศึกษาชาวอินเดียที่กล่าวถึงการพัฒนาคุณลักษณะ (characterized) ของมนุษย์ว่ามีสามด้านคือ ด้านการรู้จัก ด้าน ความรู้สึก และด้านพฤติกรรม โดยพระราชชายานี้ทรงมีคุณลักษณะสำคัญตามแนวคิดนี้คือการมีความรู้คิดและศรัทธาใน

ตนเอง (faith) มีความรู้สึกที่ไม่ขลาดกลัวต่อปัญหาในการทำงานใด ๆ (fearless) มีพฤติกรรมความมุ่งมั่นและกล้าหาญ (straight in life) มีบุคลิกที่แน่วแน่ไม่หวั่นต่ออุปสรรคและความลำบาก (straight of character) การยอมรับตนเองและความรับผิดชอบต่อสิ่งที่กระทำ (self-responsibility) และการอุทิศตนแก่การทำงานให้สำเร็จ (secret of work)

คุณลักษณะดังกล่าวของพระราชชายาเห็นได้จากทรงมีความตั้งพระทัยอย่างแน่วแน่ที่จะศึกษาดนตรีไทยให้เชี่ยวชาญและต้องเรียนรู้วิชาจากครูผู้ชำนาญการ โดยพระองค์ได้เชิญครูดนตรีเข้ามาสอนที่พระตำหนักคือหม่อมผิว นรรัตนราชมานิตซึ่งป็นผู้เชี่ยวชาญด้านซอสามสายในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้สอนเครื่องสายทั้งซอด้วง ซออู้ และจะเข้ ทั้งยังโปรดให้สอนพระญาติ ได้แก่ เจ้าเทพกัญญา ณ เชียงใหม่ เจ้าบัวชุม ณ เชียงใหม่ และเจ้าบุญปิ่น ณ เชียงใหม่อีกด้วย นอกจากนี้พระราชชายาทรงสอนเสมอว่าไม่ควรอายในเรื่องร้องรำทำเพลง เวลาที่พระองค์ทรงขอหรือทรงจะเข้จะมีบุคลิกลักษณะของผู้ชำนาญการ มีพระอิริยาบถที่ถนัดและคล่องแคล่ว เวลาทรงสอนขับร้องก็จะรับสั่งเตือนว่าร้องดัง ๆ ร้องให้ออกมาจากในอก (วงศ์สักร์ ณ เชียงใหม่, 2547: 186)

ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ (personality) ที่ Bass and Avolio (1990) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่าบุคลิกภาพประกอบไปด้วยการมีความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence) มีความซื่อสัตย์ (integrity) อดทนต่อความเครียด (tolerance of stress) การควบคุมอารมณ์ได้ดี (emotional control) มีความกระตือรือร้น (enthusiasm) ความตื่นตัว (alertness) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (originality) มีความสามารถในการปรับตัว (adaptability) เป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว (extroversion) เป็นต้น

ประกอบกับบุคลิกของพระองค์ที่มีความเป็นผู้นำ (leadership) ทำให้สามารถควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระองค์เป็นผู้ริเริ่มให้สำเร็จได้ โดยทรงควบคุมการเรียนการสอนดนตรีไทยในตำหนักด้วยพระองค์เองทำให้การเรียนดนตรีไทยของตำหนักพระราชชายาประสบความสำเร็จ ทั้งพระองค์และพระประยูรญาติสามารถตั้งวงเครื่องสายเครื่องคู่และมีนักร้องประจำวงด้วยจนกล่าวกันว่าหากเดินผ่านตำหนักของพระองค์ก็ได้ยินเสียงดนตรีเสมอ (วงศ์สักร์ ณ เชียงใหม่, 2547: 184)

นอกจากนี้เจ้าดารารัศมี พระราชชายาทรงมีความสนพระทัยและศึกษาเกี่ยวกับภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรมของล้านนาและของสยามทั้งการฟ้อนรำและวงดนตรีเครื่องสายต่าง ๆ และเมื่อพระองค์กลับมาพำนัก ณ นครเชียงใหม่เป็นการถาวรก็ทรงเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาดนตรีไทยและการขับร้องแบบราชสำนักสยามแก่เจ้านายบุตรหลานในคุ้มหลวงและต่อมาได้เผยแพร่สู่สาธารณชน ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมระหว่างสยามกับล้านนา ดังที่พบว่าพระญาติสนิทมีความเชี่ยวชาญด้านดนตรีเป็นพิเศษทั้งเจ้าเทพกัญญาผู้เป็นหัวหน้าวงเครื่องสาย และเจ้าบัวชุมผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรีไทยเช่นเดียวกับพระราชชายา ซึ่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของสองแผ่นดินนี้ถือเป็นคุณลักษณะทางสังคม (social characteristics) ที่พระองค์ทรงมีทักษะทางความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal skills) อีกทั้งยังมีเสน่ห์ดึงดูด (attractiveness) ตลอดจนความร่วมมือ (cooperativeness) อีกทั้งยังสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคม (social participation) และมีความเป็นนักการทูต (diplomacy) ที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมของสองแผ่นดินได้เป็นอย่างดี

หากย้อนไปในช่วงที่เจ้าดารารัศมี พระราชชายาประทับ ณ พระบรมมหาราชวังที่กรุงเทพฯ จะพบว่าพระองค์ทรงให้ความสนพระทัยต่อการถ่ายภาพซึ่งเป็นกิจกรรมใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกของราชสำนักสยาม สะท้อนให้เห็นถึงการเปิดกว้างทางความคิดและการยอมรับวัฒนธรรมของภาคกลางของพระราชชายา (นงเยาว์ กาญจนจารี, 2533: 49-50) สอดคล้องกับการพัฒนาคุณลักษณะศึกษาของ Nucci (2008) ที่กล่าวถึงคุณลักษณะเชิงคุณธรรมจริยธรรมด้านพฤติกรรม (behavioral aspect of moral character) หรือที่รู้จักกันในฐานะการกระทำเชิงคุณธรรมจริยธรรม (moral action) ซึ่งหมายถึงการ

แสดงออกผ่านการตัดสินใจเชิงคุณธรรมจริยธรรมและนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรมที่เหมาะสมสามประการ คือ 1) ความสามารถในการนำการตัดสินใจเชิงคุณธรรมจริยธรรมและความรู้สึกเชิงคุณธรรมจริยธรรมมาแสดงออกเป็นพฤติกรรมอย่างเหมาะสม 2) การแสดงออกด้วยความตั้งใจตามการรับรู้ของตนว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องแม้ว่าจะพบกับความยุ่งยาก และ 3) การแสดงพฤติกรรมที่ตีงามอย่างสม่ำเสมอโดยปราศจากการคิดว่าสิ่งที่ทำเป็นสิ่งที่ถูกหรือผิด

หลังจากเสด็จกลับมาประทับ ณ เมืองเชียงใหม่เป็นการถาวร เจ้าดารารัศมี พระราชชายาเสด็จไปเยี่ยมเยียนพระประยูรญาติและพบปะประชาชนในท้องถิ่นแถบทุบกัณฑ์ ดั้งที่หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล (อ้างถึงใน ม.ร.ว. รมณียฉัตร แก้วกิริยา, 2553: 134) ได้กล่าวว่า “พระองค์เสด็จเที่ยวไปในถิ่นกัณฑ์เพื่อทรงค้นหาเหตุผลด้วยพระองค์เอง ไม่ทรงอ่อนแอเกรงความลำบากเช่นหญิงสามัญ แม้ในเวลานั้นการเดินทางลำบากด้วยไม่มีถนนหนทางและยานพาหนะที่สะดวกเช่นทุกวันนี้ พระราชชายาก็ทรงเข้าไปในที่ต่าง ๆ ได้ถึงชายแดนพระราชอาณาจักร เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน” สอดคล้องกับที่ รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน (2559: 42) ที่บรรยายพระกรณียกิจของพระราชชายาว่า พระองค์ทรงเสด็จท่องเที่ยวถิ่นกัณฑ์เพื่อหาเหตุผลทางโบราณคดีด้วยพระองค์เองแม้ในเวลานั้นการเดินทางจะมีความยากลำบากก็ตาม ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบคิดของ the six pillars of character ในด้านความรับผิดชอบ (responsibility) ที่ครอบคลุมถึงคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ การควบคุมกิจกรรม การตั้งเป้าหมาย การพึ่งพาตนเอง การแสวงหาความเป็นเลิศ และความสามารถทางด้านอารมณ์

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาคุณลักษณะด้านสมรรถภาพทางร่างกายของ Bass (1990) ถึงสามด้านคือ 1) ด้านคุณลักษณะทางร่างกาย (physical characteristics) ประกอบด้วยความแข็งแรง (activity / energy) รูปร่าง (appearance grooming) ความสูง (height) น้ำหนัก (weight) ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลกับคุณลักษณะทางร่างกายให้ผลลัพธ์ที่ขัดแย้งกัน เช่น การมีส่วนสูงและน้ำหนักมากกว่าไม่ได้เป็นตัวบ่งชี้ว่าความเป็นผู้นำจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลแต่ก็สามารถเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ได้ 2) คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่กล่าวถึงการมีความสามารถในการปรับตัว (adaptability) และเป็นคนเปิดเผยไม่เก็บตัว (extroversion) ซึ่งเป็นคุณลักษณะหนึ่งของบุคลิกภาพความเป็นผู้นำ 3) คุณลักษณะด้านภูมิหลังทางสังคม (social background) ประกอบด้วยการศึกษา (education) สถานภาพทางสังคม (social status) และการเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคม (mobility) โดยสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจที่ดีจะเป็นข้อได้เปรียบต่อการเข้าสู่สถานภาพความเป็นผู้นำ และสุดท้ายตรงกับที่ Lickona (1991) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณลักษณะเชิงคุณธรรมจริยธรรมว่าความสามารถในการนำการตัดสินใจเชิงคุณธรรมจริยธรรมและความรู้สึกเชิงคุณธรรมจริยธรรมที่แสดงออกผ่านพฤติกรรมอย่างเหมาะสม และการแสดงออกด้วยความตั้งใจตามการรับรู้ของตนเป็นสิ่งที่ถูกต้องแม้ว่าจะพบกับความยุ่งยากลำบากก็ตาม

2. ด้านการศึกษา

การวิเคราะห์คุณลักษณะศึกษาของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาพบว่าพระองค์ทรงเรียนรู้ตัวอักษรล้านนาและอักษรไทยกลางตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ครั้งประทับ ณ คุ่มหลวงนครเชียงใหม่ (นพคุณ ต้นตฤกุล, 2548: 9) ซึ่งแสดงถึงการยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างและยอมรับว่าภาษาไทยกลางเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการติดต่อสื่อสารหรือเจรจาทางราชการ สอดคล้องกับที่ Hauerwas (1981) วิเคราะห์คุณลักษณะศึกษาคือพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างต่อเนื่องมานานเพื่อรับรู้ว่าการกระทำนั้นเป็นการตัดสินใจด้วยตนเอง แสดงถึงสิ่งที่เราเป็นในปัจจุบันและยังกำหนดสิ่งที่เราจะเป็นในอนาคตจากการกระทำของเราเอง และยังแสดงถึงความดีงามทางศีลธรรมของบุคคลที่เกิดจากการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการพัฒนาคุณลักษณะของ Nucci (2008) คือคุณลักษณะเชิงคุณธรรมจริยธรรมด้านการรู้คิด (cognitive aspect of moral character) หรือการรับรู้เชิง

คุณธรรมจริยธรรม (moral knowing) ซึ่งหมายถึงการสร้างความคิด การรับรู้ ค่านิยมและมุมมองด้านต่าง ๆ ที่ตั้งตามซึ่งป็นแนวทางหรือเป็นหลักในการยึดเหนี่ยว ตลอดจนการตระหนักและตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม

การศึกษาเกี่ยวกับเจ้าดารารัศมี พระราชชายายังสืบต่อเนื่องไปถึงการใช้ชีวิตในวังหลวงที่กรุงเทพฯ โดยพบว่า นอกจากพระองค์จะทรงรักชาววัฒนธรรมล้านนาดังที่ปรากฏในหลักฐานว่า "แม้อยู่นอกพระตำหนัก เจ้าจอมฯ ก็ทรงรักษาประเพณีการแต่งกายของฝ่ายเหนือไว้ท่ามกลางพระราชวงศ์ฝ่ายในที่มุ่งใจกระเบนกันทั้งหมด ทั้งนี้เพื่อทรงเผยแพร่ให้ชาววังได้ตระหนักว่ากุลสตรีชาวเหนือมิได้ต่ำต้อยหรือด้อยความเจริญแต่อย่างใด" (ม.ร.ว. รมณีฉัตร แก้วกิริยา, 2553: 80) พระองค์ยังได้เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมอื่นทั้งวงดนตรีเครื่องสายของสยามที่พระองค์ทรงจัดให้มีการเรียนการสอนดนตรีไทยในตำหนักของพระองค์ โดยได้จ้างครูดนตรีไทยที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาสอน พระองค์ทรงเรียนไปพร้อมกับพระประยูรญาติและข้าหลวง (วงศ์ศักดิ์ ฌ เชียงใหม่, 2547: 184) ทรงสนพระทัยและเรียนรู้การดนตรีแบบตะวันตก โดยพบว่าพระองค์ทรงสั่งซื้อเครื่องดนตรีฝรั่งมาใช้ในตำหนักของพระองค์ ได้แก่ ไวโอลิน แมนโดลิน ออร์แกนลม และเปียโน รวมถึงพระองค์ยังทรงพระปรีชาสามารถในการแต่งเพลงอีกด้วย พระองค์ทรงแต่งเพลงโดยใช้เครื่องดนตรีจะเข้อย่างคล่องแคล่ว พระองค์จึงเป็นทั้งครูสอนดนตรีและการขับร้องที่มีทั้งการขับขอล้านนาและขับร้องเพลงไทยสยาม โดยพระราชชายาได้ให้ความสำคัญในการสนับสนุนดนตรีไทยของพระญาติและข้าราชการบริพาร ทำให้ตำหนักของพระองค์เป็นตำหนักแห่งแรกในวังหลวงที่ใช้เครื่องดนตรีฝรั่งบรรเลงเพลงไทย

ด้วยคุณลักษณะของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาสะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีลักษณะของผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง (responsibility) แสดงถึงทักษะภาวะการเป็นผู้นำ (leadership) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (trait theories) ที่ให้ความสำคัญแก่คุณลักษณะส่วนตัว (personal traits) ของผู้นำคือความเฉลียวฉลาด (intelligence) ความซื่อสัตย์ (honesty) และความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence) รวมถึงคุณลักษณะทั่วไปของผู้นำตามแนวทางของ “ผู้นำที่ยิ่งใหญ่” (the great man approach) และมีความเชื่อว่ามีคนบางคนเท่านั้นที่เกิดมาเพื่อเป็นผู้นำหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือบุคคลคนใดจะเป็นผู้นำในอนาคตได้หรือไม่นั้นได้ถูกกำหนดล่วงหน้าโดยธรรมชาติแล้ว

ต่อมาเมื่อพระองค์ทรงกลับมาประทับ ณ เชียงใหม่เป็นการถาวร พระองค์ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจนานับประการ โดยเฉพาะการหมั่นศึกษาและแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างกว้างขวาง ทรงเป็นบุคคลที่ริเริ่มการสำรวจและค้นคว้าแหล่งโบราณคดีของล้านนา ทั้งยังให้ความสำคัญกับเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์อีกด้วย พระองค์ทรงค้นคว้า ศึกษาและตรวจสอบพระราชพงศาวดารทั้งจากทางสยามและทางล้านนาอย่างเชี่ยวชาญด้วยพระองค์เอง ดังที่หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล (อ้างถึงใน ม.ร.ว. รมณีฉัตร แก้วกิริยา, 2553: 134) ได้กล่าวว่า “เมื่อพระองค์เสด็จฯ ขึ้นไปถึงเชียงใหม่แล้วก็ทรงเริ่มตรวจค้นทางโบราณคดีด้วยตรัสถามและสอบสวนจากพระประยูรญาติ ผู้ใหญ่และผู้เฒ่าผู้แก่ และตรวจสอบกับพระราชพงศาวดารทั้งใต้และเหนือ” โดยคุณลักษณะความสามารถด้านสติปัญญาและความสามารถ (intelligence and ability) นั้นยังแสดงให้เห็นจากการที่พระราชชายาทรงมีพระประสงค์ให้หาพระภิกษุในเมืองเชียงใหม่ที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์มาเรียบเรียงพงศาวดารเชียงใหม่ให้มีเรื่องราวต่อจากพงศาวดารโยนกอย่างสมบูรณ์ (รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, 2559: 630) ทั้งนี้พระราชชายายังทรงมีความพยายามสืบค้นข้อมูลด้านต่าง ๆ จากพระประยูรญาติของพระองค์เองที่ร่วมณฑลภาคเหนือ “ทรงสืบหาผู้มีอายุที่รู้จักเครือญาติ เชิญมาซักไซ้ไล่เรียงด้วยพระองค์เอง ยังไม่ทันพิมพ์เป็นเล่มก็มาสิ้นพระชนม์เสีย” (นพคุณ ต้นติกุล, 2548: 63)

ซึ่งบทบาทข้างต้นของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาสอดคล้องกับข้อสรุปของ Bass (1990) ในประเด็นแนวคิดความเป็นผู้นำที่ว่าตัวบ่งชี้ถึงคุณสมบัติของผู้นำที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลคือการมีความรู้ (knowledge) มีดุลพินิจ (judgment) และมีทักษะการค้นคว้า (research skill) อย่างชัดเจน

เจ้าดารารัศมี พระราชชายาทรงให้ความสำคัญแก่การศึกษาและดำรงฐานะของผู้อุปถัมภ์การศึกษาของล้านนาอยู่เสมอ กล่าวคือ ตั้งแต่ครั้งที่พระองค์ยังประทับ ณ กรุงเทพฯ ทรงส่งเสด็จเจ้านายบุตรหลานของเจ้าเมืองเชียงใหม่ให้ได้รับการศึกษายังต่างประเทศ อาทิ เจ้าลัดดาคำได้รับการสนับสนุนให้ไปเรียนที่ประเทศฝรั่งเศสโดยทรงออกทุนให้ทั้งหนึ่งร่วมกับเจ้าอินทวโรสุริยวงษ์ เจ้านครเชียงใหม่ องค์ที่ 8 แห่งราชวงศ์ทิพย์จักร เป็นต้น (นพคุณ ต้นดีกุล, 2548: 29-30) และหลังจากทรงกลับมาประทับ ณ เชียงใหม่เป็นการถาวรแล้ว พระราชชายาทรงให้ความสำคัญแก่การอุปถัมภ์การศึกษาในเมืองเชียงใหม่อย่างมาก ทรงมีพระเมตตาให้เด็กและเยาวชนทุกคนได้เข้าถึงความรู้อย่างเต็มความสามารถซึ่งสอดคล้องกับรุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน (2559) ที่นำเสนอว่าทรงสนับสนุนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ทั้งการบริจาคทุนทรัพย์ เป็นที่ปรึกษาและรับหน้าที่กรรมการจัดการของโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเชียงใหม่ และยังสนับสนุนให้ทุนการศึกษาอีกด้วย (น. 615) ทั้งนี้รวมถึงโรงเรียนดาราวิทยาลัยซึ่งเป็นโรงเรียนสตรีที่ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2421 โดยมีชนนารีคริสต์เตียนเพรสไบทีเรียน พระองค์ทรงอุปถัมภ์โรงเรียนดาราวิทยาลัยเสมอมาส่งผลให้โรงเรียนดาราวิทยาลัยเป็นโรงเรียนที่เปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่มาจนถึงปัจจุบัน (น. 617) นอกจากนี้พระองค์ทรงรับเป็นผู้อุปถัมภ์พระภิกษุสามเณรที่ทางล้านนาส่งไปศึกษาเล่าเรียนพระอภิธรรมที่กรุงเทพฯ อย่างสม่ำเสมออีกด้วย (น. 613)

กล่าวได้ว่าเจ้าดารารัศมี พระราชชายาเป็นเจ้านายฝ่ายเหนือที่มีบทบาทในการพัฒนาและส่งเสริมการศึกษาของนครเชียงใหม่ ลักษณะดังกล่าวเป็นไปตามกรอบคิดของ the six pillars of character ด้านการดูแล (caring) คือมีความเห็นอกเห็นใจและมอบโอกาสแก่ผู้อื่นให้ได้รับการศึกษาและมีคุณลักษณะของบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ (trustworthiness) ในฐานะของผู้อุปถัมภ์การศึกษาที่น่าเชื่อถือและสามารถพึ่งพาได้ รวมไปถึงด้านความเป็นธรรม (fairness) ในการจัดการศึกษาอย่างเท่าเทียมแก่เด็กทุกเพศและทุกสถานภาพอีกด้วย (ภักดีกุล รัตนา, 2562: 193)

การให้การอุปถัมภ์ด้านการศึกษาของพระราชชายานั้นยังสอดคล้องกับคุณลักษณะศึกษาของ Berkowitz, M., & Bier, M. (2005) โดยกล่าวว่าคุณลักษณะศึกษาเป็นกระบวนการระดับชาติที่โรงเรียนควรใช้เพื่อส่งเสริมจริยธรรมและความรับผิดชอบ รวมถึงการดูแลเด็กด้วยการสร้างคุณลักษณะที่ดีผ่านกระบวนการเรียนการสอน โดยทุกคนควรมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมคุณลักษณะและปลูกฝังค่านิยมทางจริยธรรมให้แก่นักเรียน เช่น ความซื่อสัตย์ยุติธรรม ความรับผิดชอบ และการเคารพตนเองและผู้อื่น และ Marvin W. Berkowitz, Melinda C. Bier and Brian McCauley (2017) ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะศึกษาไว้ว่าโรงเรียนควรเป็นสถานที่ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมและพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่ดีและพึงประสงค์ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Berkowitz, Althof & Bier (2012: 72) quoted in Berkowitz & Bier (2017) ที่ว่าคุณลักษณะศึกษาเป็นลักษณะทางจิตวิทยาที่กระตุ้นให้ผู้เรียนปฏิบัติตามหลักจริยธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณธรรม บุคลิกและอุปนิสัย เช่น แรงจูงใจและความสามารถของบุคคลในการทำสิ่งที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรมและมีความรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอีกด้วย

3. ด้านการเป็นบุคคลต้นแบบ

ตลอดระยะเวลาที่เจ้าดารารัศมี พระราชชายาประทับ ณ พระบรมมหาราชวังที่กรุงเทพฯ พระองค์ทรงรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของล้านนา อาทิ การแต่งกาย การพูดภาษาเมือง (คำเมืองล้านนา) หรือการอ่อมเหมียง (ของกินเล่นชนิดหนึ่งของล้านนา) จนเป็นที่รับรู้กันในพระบรมมหาราชวังว่าตำหนักของพระองค์มีเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนตำหนักอื่น ดังที่ว่า “ระหว่างที่เจ้าจอมดารารัศมีทรงใช้ชีวิตในพระบรมมหาราชวัง ทรงโปรดให้พระญาติวงศ์ที่เป็นสตรีในราชสกุลฝ่ายเหนือและข้าหลวงที่เป็นชาวเหนือแต่งกายตามขนบธรรมเนียมของชาวเหนือคือนุ่งผ้าชิ้นพื้นเมือง สวมเสื้อแขนกระบอก และไว้ผมยาวเกล้าเป็นมวยแบบพื้นเมือง” (ม.ร.ว. รมนิยฉัตร แก้วกิริยา, 2553: 78) ด้วยการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมล้านนานี้ทำให้ตำหนักของ

พระราชชายาเสมีนเป็น “เมืองเชียงใหม่ น้อย ๆ” ที่อยู่ในท่ามกลางพระบรมมหาราชวัง (รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, 2559: 166) โดยพระราชชายาทรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นชาวล้านนาตลอดพระชนม์ชีพ ทรงแต่งกายและดำเนินชีวิตเยี่ยงชาวล้านนา ร่วมกับพระประยูรญาติและข้าราชการบริพารของพระองค์เอง (นงเยาว์ กาญจนจारी, 2533: 45) พระราชชายาทรงพิจารณาว่าสิ่งที่พระองค์ทำนั้นถูกต้อง เพราะเป็นกระบวนการสร้างจากการคาดหวังของสังคมผ่านค่านิยมและการวางมาตรฐานกฎเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งยังทรงส่งเสริมเจ้านายบุตรหลานที่ประทับในพระตำหนักด้วยการเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีผ่านการสอนให้ทุกคนมีส่วนในการสร้างคุณลักษณะของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ปลูกฝังค่านิยมทางจริยธรรมมีความรับผิดชอบ และการเคารพต่อตนเองและผู้อื่นตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษา (Berkowitz, 2005)

จากแนวคิด the six pillars of character ด้านการเคารพ (respect) ซึ่งหมายถึงการเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีของแต่ละบุคคล เพราะมนุษย์ทุกคนมีคุณค่าและศักดิ์ศรีของตน การให้เกียรติซึ่งกันและกันจึงเป็นวิถีที่ควรปฏิบัติ โดยการแสดงออกซึ่งการเคารพนั้นต้องแสดงด้วยมารยาทที่ดีและมีความสุขภาพ สะท้อนให้เห็นจากเมื่อครั้งพระราชชายาเสด็จกลับนครเชียงใหม่ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2451 พระองค์ทรงพบว่าพระอัฐิของพระประยูรญาติในราชวงศ์เชื้อเจ้าเจ็ดตนหรือราชวงศ์ทิพย์จักรอยู่กระจัดกระจายไปตามแต่ละสถานที่ พระองค์จึงทรงโปรดให้รวบรวมพระอัฐิที่อยู่กระจัดกระจายนั้นและสร้างที่เก็บพระอัฐิในรูปแบบของเจดีย์ทรงสถูปย่อส่วน หรือ “กู” สำหรับพระญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไว้สถานที่เดียวกันคือที่วัดบุปผารามหรือวัดสวนดอก โดยมีจุดประสงค์เพื่อเทิดพระเกียรติแด่เจ้านายฝ่ายเหนือซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพระราชชายาเอง และทรงจัดงานสมโภชการสร้างกูอย่างยิ่งใหญ่สมพระเกียรติของบรรพบุรุษที่แห่งอาณาจักรล้านนา (นพคุณ ตันติกุล, 2548: 45-46) สอดคล้องกับแนวคิดคุณลักษณะศึกษา (character education) ของ Lickona (1991) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณลักษณะเชิงคุณธรรมจริยธรรมคือความสามารถในการนำความคิดเชิงคุณธรรมจริยธรรมและความรู้สึกเชิงคุณธรรมจริยธรรมมาแสดงออกเชิงพฤติกรรมอย่างเหมาะสมและการแสดงออกด้วยความตั้งใจเช่นเจ้าดารารัศมี พระราชชายาที่ทรงตั้งพระทัยรวบรวมพระอัฐิที่กระจัดกระจายและสร้างกูเพื่ออุทิศถวายแด่บรรพบุรุษพระญาติผู้ใหญ่ของพระองค์เองให้ได้จนประสบความสำเร็จและทรงจัดงานสมโภชกูอย่างยิ่งใหญ่ด้วย

พระราชชายายังทรงเป็นต้นแบบของการเป็นผู้พัฒนาคุณลักษณะ (characterized) ในมิติของการสอนและการถ่ายทอดความรู้ตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษา (character education) โดยเฉพาะในเรื่องของการออกแบบและการจัดการสอนด้านดนตรีและฟ้อนรำที่เป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่โดยพระองค์เอง ทั้งยังเป็นการปรับปรุงรูปแบบศิลปะการแสดงและการดนตรีให้เป็นแบบอย่าง (pattern) และสร้างลักษณะเฉพาะจนกลายเป็นอัตลักษณ์การฟ้อนรำของล้านนาไปในที่สุด ดังที่ท่านผู้หญิงฉัตรสุตา วงศ์ทองศรี พระนัดดาของพระราชชายาได้เล่าถึงลักษณะท่าฟ้อนรำและการแต่งกายที่กลายเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาตามที่พระราชชายาทรงประดิษฐ์ขึ้นว่า “เหมือนกับล่องลอยไป เหยียบย่ำเบา ๆ เนิบ ๆ เท้าไม่ลงหนัก เดินไม่กระแทก ไม่ข่มตัวมาก การวาดแขนก็ช้า ๆ เนิบ ๆ การแต่งกายฟ้อนรำตามแบบฉบับพระราชชายาก็นุ่งซิ่นและห่มสไบอย่างเดียว ถ้าหากอากาศหนาวจึงสวมเสื้อแขนกระบอก” (นงเยาว์ กาญจนจारी, 2533: 162)

จากการสำรวจข้อมูลการจัดการศึกษาของโรงเรียนในจังหวัดเชียงใหม่พบว่าโรงเรียนดาราวิทยาลัย อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “พระราชชายาเจ้าดารารัศมี” เพื่อส่งเสริมความเป็นอัตลักษณ์ดาราวิทยาลัยในระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2559 โดยนำคุณลักษณะและอุปนิสัยที่ดีของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาไปเป็นต้นแบบในการพัฒนาและส่งเสริมอัตลักษณ์ของโรงเรียนคือด้านสุขภาพเลิศ ปัญญาล้ำ และคุณธรรมเยี่ยมด้วยการนำภูมิหลังและคุณูปการของพระองค์ไปศึกษาวิเคราะห์และจัดสร้างหลักสูตรเพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอน (อัญพัชญ์ สัมมาเกษมพัฒน์, จารุณี มณีกุล, และชรินทร์ มั่งคั่ง, 2559) นอกจากนี้โรงเรียนดาราวิทยาลัยยังนำแนวคิดการศึกษาผู้หญิงล้านนาตามแนวคิด

คุณลักษณะศึกษา (character education) ไปใช้ประโยชน์ และได้นำไปปรับปรุงใช้เป็นหลักสูตรของโรงเรียนโดยได้สร้างหลักสูตรท้องถิ่น “รักษาดารา” (พระราชชายา เจ้าดารารัศมี) ปีการศึกษา 2563 จากการศึกษาที่พระองค์ได้ประกอบพระกรณียกิจในด้านการดนตรี การขับร้อง การฟ้อนรำ และการละคร หลักสูตรรักษาดارانี้ถูกนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยการบูรณาการในเข้ากับสาระการเรียนรู้ศิลปะกับสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 เรียนฟ้อนเล็บ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 เรียนฟ้อนเงี้ยว ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรียนระบำซอ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนน้อยโยยา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรียนการขับร้องเพลงฟ้อนเงี้ยว (ฉบับเต็ม) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรียนพระราชชายากับนาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรียนฟ้อนสาวไหม และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนฟ้อนม่านม้วยเชียงตา นอกจากนี้การจัดการหลักสูตรนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและเต็มตามศักยภาพ โดยมีต้นแบบ (role model) มาจากคุณลักษณะของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาตามแนวคิดของ the six pillars of character ในคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ (responsibility) การเคารพ (respect) และการดูแล (caring) อีกด้วย

จากคุณลักษณะตามแนวคิด the six pillars of character ด้านความเป็นพลเมือง (citizenship) โดยการเป็นพลเมืองที่ดีเป็นการแสดงออกถึงการเคารพต่อสังคม เป็นการแสวงหาสิ่งที่ดีให้เกิดขึ้นกับตน การแสดงความเคารพต่อผู้อื่น และการเคารพต่อกฎของสังคมจะทำให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น (Josephson, 2002) พระราชชายาทรงแสวงหาสิ่งที่ดีให้เกิดขึ้นกับบ้านเมือง โดยเริ่มต้นจากที่พระองค์ทรงมีความสนพระทัยในงานหัตถกรรมการทอผ้า ทรงนำเทคนิควิธีการทอผ้าที่พระองค์ได้เรียนรู้จากราชสำนักสยามเมื่อครั้งที่พระองค์ประทับ ณ กรุงเทพฯ มาประยุกต์ใช้และถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าไหมยกดอกที่มีลวดลายสวยงาม แปลกตาและวิจิตรบรรจงให้แก่เจ้าหญิงส่วนบุญ ชายาของเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ 10 แห่งราชวงศ์ทิพย์จักร และเจ้าหญิงลำเจียก ธิดาองค์โตของเจ้าหลวงจักรคำฯ โดยทรงโปรดให้ไปเข้าเฝ้าที่พระตำหนักของพระองค์ที่เชียงใหม่หลายครั้งเพื่อรับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า ซึ่งในภายหลังทั้งสองท่านได้นำความรู้ที่ได้รับมาจากพระองค์ไปถ่ายทอดให้แก่ช่างทอผ้าที่คุ้มหลวงลำพูน และฝึกสอนชาวบ้านให้หัดทอผ้าฝ้ายยกดอกและผ้าไหมยกดอกไว้ใช้ภายในครอบครัวจนมีความชำนาญแล้วออกไปประกอบอาชีพจนทำให้ชื่อเสียงความงามของผ้ายกดอกลำพูนแพร่หลายไปทั่วประเทศและในระดับโลก จึงเห็นได้ว่าเจ้าดารารัศมี พระราชชายาเป็นผู้ที่แสวงหาสิ่งที่ดีให้เกิดขึ้น เมื่อพระองค์ทรงมีพระดำริจะทำสิ่งใดแล้วพระองค์จะมีเมตตาต่อลูกหลานเจ้านายรวมทั้งพระญาติให้ได้เรียนรู้และได้รับประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากนี้การเป็นพลเมืองที่ดีย่อมต้องเคารพผู้อื่นหรือการแสดงความเคารพต่อผู้มีพระเกียรติยศสูง จากการสืบค้นหลักฐานพบว่าเจ้าดารารัศมี พระราชชายาทรงมีความเคารพและจงรักภักดีต่อพระบรมวงศานุวงศ์ในราชวงศ์จักรีตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ อาทิ เมื่อครั้งพระราชชายายังประทับ ณ พระบรมมหาราชวังนั้นพระองค์ทรงสนิทสนมกับพระวิมาดาเธอฯ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ พระอรรคชายาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และทรงนำบุตรหลานของเจ้านายฝ่ายเหนือไปถวายตัวเป็นข้าหลวงในพระวิมาดาเธอฯ หลายองค์ และอีกเหตุการณ์ที่สำคัญคือเมื่อครั้งการเสด็จเสวยมณฑลฝ่ายเหนือและมณฑลพายัพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในปี พ.ศ. 2469 ทั้งสองพระองค์ทรงประทับที่เมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นศูนย์กลางของมณฑลนานถึง 2 สัปดาห์ โดยพบว่าเจ้าดารารัศมี พระราชชายาทรงมีบทบาทในการเตรียมการรับเสด็จฯ ร่วมกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพเป็นอย่างดี (ฉัตรบังข ศรีวิฒนสาร, 2550: 32) โดยพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการรับเสด็จครั้งนั้นแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์และพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์สยามตั้งแต่การทรงช้างเสด็จพระราชดำเนินเข้าเมืองเพื่อไป

ประตูป้ายศาลารัฐบาลมณฑลอันเป็นที่ตั้งเดิมของคุ้มหลวงเชียงใหม่ การจัดภูมิทัศน์ด้วยการจัดสร้างซุ้มรับเสด็จ รวมถึงการจัดขบวนพ็อนรับเสด็จฯ ของเจ้านายฝ่ายเหนือและการแสดงของนักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งการตระเตรียมงานเหล่านี้เจ้านายฝ่ายเหนือผู้เป็นหลักสำคัญคือเจ้าดารารัศมี พระราชชายา (ฉัตรบริรักษ์ ศรีวัฒนสาร, 2550: 60)

จากความพอพระราชหฤทัยในช่วงเวลาที่เสด็จประพาสเมืองเชียงใหม่ ประกอบกับเชียงใหม่เป็นเมืองขนาดใหญ่และมีความเหมาะสมในหลายประการ อาทิ การคมนาคมขนส่งที่สะดวก ความสวยงามของธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นผลให้รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชดำริจัดสร้างพระราชวังเพื่อพักผ่อนพระราชอิริยาบถเวลาเสด็จมาประทับที่เชียงใหม่ พระราชดำรินี้ครั้งนั้นเจ้าดารารัศมี พระราชชายาจึงได้น้อมเกล้าฯ ถวายที่สวนหลวงซึ่งเป็นที่ดินของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่รับมรดกสืบทอดกันมาซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิงทางทิศใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่และมีแนวยาวกว่า 2 กิโลเมตร (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2470) เพื่อใช้เป็นพื้นที่สำหรับปลูกสร้างพระราชวัง ซึ่งปัจจุบันบริเวณดังกล่าวคือบริเวณชุมชนช้างคลานในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ (ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวัณย์, 2560: 9)

การที่พระราชชายาทรงแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ (respect) แม้ว่าพระองค์จะเสด็จกลับมาประทับอยู่ที่เชียงใหม่เป็นการถาวรแล้วแต่พระองค์ยังคงแสดงความเคารพเจ้านายทางกรุงเทพฯ อย่างมิได้ขาด ตามกรอบแนวคิดของ the six pillars of character แล้วการปฏิบัติเช่นนี้ถือได้ว่าพระราชชายาเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น เมื่อผู้ที่ได้รับรู้และเข้าใจนำไปปฏิบัติตามแล้วก็จะทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ทำให้สังคมมีความสุขและสร้างการตระหนักรู้ถึงการมีศักดิ์ศรีและคุณค่าของผู้อื่นและตนเองอีกด้วย

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษา “คุณลักษณะ” ของผู้หญิงล้านนาตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษา กรณีศึกษาเจ้าดารารัศมี พระราชชายามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านคุณสมบัติ คุณลักษณะเชิงคุณธรรมและจริยธรรม (morality and traits) ของผู้หญิงล้านนา ตลอดจนศึกษาและวิเคราะห์ถึงกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่เสริมสร้างบุคลิกและอุปนิสัยดีตัว (characters) ของผู้หญิงล้านนาภายใต้กรอบคิดของการศึกษาแบบคุณลักษณะศึกษา (character education) สามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาค้นคว้าดังนี้

จากการศึกษาประวัติของเจ้าดารารัศมี พระราชชายาตั้งแต่เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์ไปจนถึงบั้นปลายพระชนม์ชีพนั้นพบว่า พระองค์ทรงเป็นต้นแบบของผู้หญิงล้านนาที่มีคุณลักษณะสอดคล้องตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษาทุกประการคือ มีคุณลักษณะเชิงคุณธรรมจริยธรรมด้านการรู้จัก หรือการรับรู้เชิงคุณธรรมจริยธรรม (Nucci, 2008) มีคุณลักษณะของการเป็นผู้ที่มีความรู้ เป็นคนดี รวมถึงการรู้จักกับความดี การรักที่จะทำในสิ่งที่ดี และการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบจริยธรรมทางสังคมที่ดีงาม (Lickona, 1991) และยังมีคุณลักษณะที่เป็นไปตามแนวคิด the six pillars of character คือมีคุณลักษณะของความน่าเชื่อถือ การเคารพ ความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม การดูแล และการเป็นพลเมือง (Josephson, 2002) นอกจากนี้ยังปรากฏคุณลักษณะและภาวะความเป็นผู้นำที่สอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (Bass, 1990) และบทบาทด้านต่าง ๆ ของพระองค์ยังเป็นไปตามแนวคิดรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะศึกษาของมนุษย์ตามองค์ประกอบสามด้านคือ ด้านการรู้จัก ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรมตามแนวคิดของ Vivekananda (2013) เจ้าดารารัศมี พระราชชายาจึงมีคุณลักษณะที่เหมาะสมในการเป็นผู้หญิงล้านนาต้นแบบ (role model) เพื่อเป็นแบบอย่างแก่การเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีและพึงประสงค์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเพื่อใช้พัฒนาผู้เรียนในฐานะพลเมืองที่ดีต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษา ดังประเด็นต่อไปนี้

1. การศึกษาคุณลักษณะของผู้หญิงล้านนาตามแนวคิดคุณลักษณะศึกษาควรมีการศึกษาบุคคลต้นแบบของผู้หญิงล้านนาทั้งในอดีตและรวมถึงผู้หญิงเหนือในปัจจุบันในทุกสถานภาพและชนชั้น เพราะจะทำให้ได้ชุดข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประวัติ ผลงาน และบทบาทของบุคคลสำคัญในท้องถิ่น รวมไปถึงการศึกษาคุณลักษณะของผู้หญิงล้านนาก็จะได้รับมุมมองหรือผลการศึกษาที่จะนำไปสู่ความเข้าใจคุณลักษณะของผู้หญิงล้านนาได้มากยิ่งขึ้น
2. ควรมีการวิจัยด้านท้องถิ่นศึกษาและคุณลักษณะศึกษาของบุคคลสำคัญในท้องถิ่นเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ของท้องถิ่นให้กว้างขวางและมีความลึกในเชิงวิชาการให้มากขึ้น
3. สถาบันการศึกษาควรนำสาระและองค์ความรู้ของการศึกษาตามรูปแบบ “คุณลักษณะศึกษา” ไปใช้เป็นองค์ประกอบการจัดการศึกษาทั้งในระดับโรงเรียนและระดับอุดมศึกษาในการเร่งสร้างคุณลักษณะ บุคลิกและอุปนิสัยพึงประสงค์ของผู้เรียนและพลเมืองเพื่อการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

References

- Bass, B. M. (1990). From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision. *Organizational Dynamics* 18(3), 19-31. Retrieved August 15, 2020 from [http://dx.doi.org/10.1016/0090-2616\(90\)90061-S](http://dx.doi.org/10.1016/0090-2616(90)90061-S)
- Berkowitz, M. W., Bier, M. C. & McCauley, B. (2017). Toward a Science of Character Education: Frameworks for Identifying and Implementing Effective Practices. *Journal of Character Education*. 13(1), 33-51.
- Berkowitz, M. W., Sherblom, S.A., Bier, M.C. & Battistich, V. (2006). Educating for Positive Youth Development. *Handbook of Moral Development*. New Jersey: Erlbaum.
- Berkowitz, M. W. (2005). *What Works in Character Education: A Research-driven Guide for Educators*. Retrieved August 18, 2020 from <http://c001af38d1d46a976912b99970780ce78ebdd694d83e551ef810.r48.cf1.rackcdn.com/orgheaders/2523/what%20works%20in%20character%20education.pdf>
- Character Counts. (2020). *The Six Pillars of Character*. Retrieved August 30, 2020 from <https://charactercounts.org/program-overview/six-pillars/>
- Hauerwas, S. (1981). *A Community of Character: Toward a Constructive Christian Social Ethic*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Josephson, M. J. (2002). *Making Ethical Decisions*. Los Angeles: Josephson Institute of Ethics.
- Kaewkiriya, R., M.R. (2010). *Dara Rasmi: The Bond of Love Two Kingdoms*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Kanjanajari, N. (1990). *Dara Rasmi: A Biography*. Chiang Mai: Suriwong Book Centre.
- Lickona, T. (1991). *Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility*. New York: Bantam Books.

- Na Chiang Mai, W. (2004). *Lanna Royal Women*. Chiang Mai: Within Design.
- National Archive of Thailand. (1927). R.7 M.2 8 / 6 Royal Secretary Document, King Rama VII, Ministry of Interior: *Constructing the Royal Palace in Chiangmai* (June 8-30, 1927).
- Nucci, L., & Narvaez, D. (2008). *Handbook on Moral and Character Education*. New York: Routledge.
- Potjanalawan, P. (2017). King Rama VII's Chiang Mai Palace: An Unfinished Project and the Failure of Siamese Power in its Last Decade. *Local Administration Journal*. 10(1) (January-March), 1-17.
- Ratana, P. (2020). The Studies of Southeast Asian Women in Historical Context. *NRCT Official E-Journal Social Science Asia*. 6(1) (January), 55-63.
- Ratana, P. (2019). Modern Concepts and Principles of Education. *Documentation for Teaching the Course 100110 Globalization and Education for Smart Citizenship*. Chiang Mai: Faculty of Education, Chiang Mai University.
- Ratana, P. (2009). *Social Strategies in Creating Roles for Women in Lan Na and Lan Sang from the Thirteenth to the Nineteenth Centuries*. (Doctoral dissertation). University of Muenster. Germany.
- Ratana, P. (2000). *Image of "Northern Women" from Late 25th to Early 26th Centuries (B.E.)*. (Master Thesis). Chiang Mai University. Thailand.
- Sriwattanasarn, C. (2007). *The Trace of King Rama VII on Visiting Northern Region and Payap Circle in 1926*, (Research Report), King Prajadhipok Institute.
- Summakasempat, A., Maneekul J. & Mangkhang, C. (2016). The Development of a Local Curriculum on Princess Dara Rasamee to Promote Dara Academy Identity for Secondary School Students, Dara Academy, *Proceeding of the 6th STOU National Research Conference* (pp. 1-12). Bangkok: Sukhothai Thammathirat Open University.
- Suwanapichon, R. (2016). *Princess Dara Rasmi: The Glory of Chiang Mai*. Bangkok: Ban Mongkol.
- Tantikun, N. (2005). *Lanna In Time Dimension*. Bangkok: The Knowledge Center.
- Vivekananda, S. (2013). *Education for character*. Hyderabad: Ramakrishna Math.
- Wongwanich, S. et al. (2006). *An Accelerated Project for Building Good Character of Thai Children and Youth*. (3rded.) Bangkok: Promotion and Development of Moral Ethics and Values (Moral Center) Office of Management and Development of Knowledge.